

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/28, p. 117-139

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12523>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Doç. Dr. Murat BAŞAR – Dr. İlker DERE –
Dr. Kenan BAŞ

This article was checked by iThenticate.

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLERİN KUR'AN'DA YER ALAN DEĞERLERLE KARŞILAŞTIRILMASI*

*Ali Galip BALTAOĞLU** - Abdulkerim DİKTAŞ****

ÖZET

Sosyal Bilgiler; geçmiş, ânu ve geleceğı ile insanı çok boyutlu olarak konu edinen, merkezinde insan, insan davranışları ve bu davranışları etkileyen faktörler bulunan tüm bilgilerdir. Ateşin icâdından tutun da atın evcilleştirilmesine varıncaya kadar insanoğlunun tüm yaşam serüveni sosyal bilgilerle doludur. Âdâb-ı muâşeret kuralları, insan davranışları, insanın ekonomik faaliyetleri, toprak, tohum, sanayinin dünya üzerindeki kitlesel etkileri, savaşlar, kıtlık dönemleri, devlet yönetimi ve dahası, hepsi birer sosyal bilgi konusudur. Dolayısıyla sosyal bilgi kavramı, kapsamı oldukça geniş bir kavramdır. Bununla birlikte bir ders olarak Sosyal Bilgiler, sosyal bilim disiplinlerinden müteşekkıl olarak Türk Eğitim Sistemi içerisinde yer almaktadır. Hayata bakan yönünün yanı sıra Sosyal Bilgiler dersi içerisinde değerler eğitimi de önemli bir yer tutar. Sosyal Bilgiler dersi ile birlikte kişinin değerler dünyasını şekillendiren bir diğerk önemli faktör de dîni inançlardır. Ülkemiz devlet idâresinde lâik bir yönetim anlayışını benimsemişse de toplumun çoğunluğunun İslâm dînine mensup olduğı bilinmektedir. Dolayısıyla toplumumuzun değer yargıları, eğitim programları ve Kur'an'ın öğretileri çerçevesinde şekillenmektedir. Bu çalışmada, nesillerin değerler dünyasına katkıda bulunan 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki değerlerin Kur'an-ı Kerim'deki karşılıkları tespit edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinin işe koşulduğı bu çalışmada doküman incelemesi yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ise konu belirli kavram ve temalar çerçevesinde yorumlanarak düzenlendiğı için, nitel analiz yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmanın neticesinde, Sosyal Bilgiler ders programında yer alan değerlerin Kur'anî birçok karşılığının bulunduğı sonucuna varılmıştır.

*Bu makale; Yrd. Doç. Dr. Ali Galip Baltaoğlu danışmanlığında Abdulkerim Diktaş tarafından yürütölen doktora tezinden üretilmiştir.

**Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi, Eğitim Faköltesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, El-mek: aligalipbbb@gmail.com

***Arş. Gör. Uşak Üniversitesi, Eğitim Faköltesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, El-mek: abdulkerim.diktas@usak.edu.tr

Bu sebeple Sosyal Bilgiler öğretim programları hazırlanırken değerler kategorisinde zikredilen âyetlere yer verilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Değer Eğitimi, Kur'an-ı Kerim

COMPARING THE VALUES IN THE SOCIAL STUDIES TEACHING PROGRAM AND THE VALUES IN THE QURAN

ABSTRACT

Social studies are the whole information which deals with the human with his/her past, present and future; and in the centre of these studies there are human behaviours and the factors that affect these behaviours. From the discovery of the fire to taming the horse, all the life adventure of the humanbeing is filled with social studies. Social decorum rules, human behaviours, human's financial activities, earth, seed, the global effect of the industry, wars, the famine periods, state government and so are all the social studies issues. Hence, the term of social study is quite extensive. In addition to this, Social Studies as a course, which is composed of social sciences disciplines, takes place in Turkish Educational System. In Social Studies, along with the side towards life, values education is also takes an important place. With Social Studies, the other important factor that shapes human's value world is religious belief. Even though secularism is interiorised in the state government of Turkey, it is known that most of the people are muslims. Thereby, the value judgments of our public are shaped in the frame of educational programmes and Quran discipline. In this study, the equivalents are identified between the Quran and the values in the 2005 Social Studies Teaching Programme, which contributes the value world of the generations. In this study, document review which is a method of qualitative research techniques is done. Because the subject is explicated and organized in the frame of a particular concept and theme, the data is analysed with content analysis which is a method of qualitative research techniques. As the results of the study, there are lots of corresponds of the values in the Social Studies program in Quran. Therefore, while preparing Social Studies teaching program, the verses, which are mentioned in the value category, can be included.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction and Aim of Study

Religion is related to almost all values and moral behaviour. Because religion regulates values, moral rules, human duties and human life and teaches people firstly laws (Babanzade, 1995, p. 8). Of course, religion is not the only source of values and moral life but it is not wrong to say that it is the greatest source. Principles of value such as justice, equality, trueness, mercy found the best expression in religion. Religion has moral orders in almost every topic and it can be drawn that religion try to build moral sketch with these orders: not to do harm human beings and other creatures, to be useful to each other and to deal with the thing

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/28

that will benefit the universe, not to leave from trueness and honesty, not to leave from mercy and deviate from justice. Here, we meant that religion is Islam. Today, all moral rules that are valid for all human in Islamic religion. Essentially Islam is a system of moral values that take the source from God (Güngör, 2000, p. 115). In order to understand these expressions clearly, it is necessary to examine the Qur'an that is the main source of Islam. Because Islam is a religion that declares all moral teachings to human through the Qur'an.

In addition to being based on a divine understanding, it is one of the discussion areas of moral philosophy that human can produce them and there is a mental foundation of morality. Indeed, the mind is obviously capable of guessing moral values and what is right. In other words, human can find what is moral\value intellectually. There is no obligatory prior condition to believe in Allah and afterlife. The Qur'an accepts this fact. The source of this sense of morality that exists in unbelievers is a sense of liability for society and respect himself and human beings. These feelings and emotions can be improved through education. In that case, the Qur'an's contribution to the moral life of mankind can be answered as follows: in addition to the purpose of removing the moral relativism created by desires, Qur'an's main purpose and contribution is to transform the moral truth into behaviour (Güler, 2010, p. 107-108). However, when we are in moral and aesthetic judgments, there is a wide field for conflict; there is a consensus to determine their rightness and falsity. This means that intangible and universal moral values originating from a superhuman authority is adopted in human being and intellectual field and living concreteness (Filiz, 2014, p. 28). Here, the moral role of intelligence and sensation is the topic of discussion. In other words, intelligence and sense do not actually produce new value, they mediate existing value converting to living concreteness.

With the inclusion of values in curricula, works that may be concluded in teaching programs and will provide a variety of facilities for learning, has gained speed by many researchers working on this topic (Akçay ve Tunagür, 2017, p. 61). In fact, whatever the problem of values is in the interest of this work, this is the main problem of this study that examination of the Qur'an and evaluation of the obtained data within the scope of social studies education to reveal the provision of values of social studies curriculum in revelation. For this purpose, the values in the Qur'an have been determined and these values are interpered in comparison with the values in social studies curriculum. Basically, the following question has been sought for the purpose of work: How did the values in the Social Studies Curriculum 2005 take place in the Qur'an?

Method

This study is based on the content analysis of the data that obtained through the document review. Document review is used to identify for investigation of written sources containing information about cases and phenomena and the data in these (Yıldırım ve Şimşek, 2011, p. 187). Content analysis is to bring together similar data within the framework of specific concepts and themes and to interpret organized the way that readers can understand (Yıldırım ve Şimşek, 2011, p. 227). In

terms of pattern and analysis method, this study was designed as a qualitative study. This study indicates a complete document review by taking the “value” phenomenon as the center during the study and examining written and printed sources related to the topic and 2005 Social Studies Curriculum. In the analysis of the obtained data, a qualitative analysis method, content analysis was used because the topic was interpreted within the framework of specific concepts and themes.

Findings and Evaluation

1. Equivalence of “Being Fair” in the Qur’an:

Justice is a concept serving universal purposes such as ensuring good relations between human and societies, preventing and eliminating of problems, giving credit where credit is due and preventing persecution. The equivalent of this value in the Qur’an is for example Nisa: 58 / Women: 58.

2. Equivalence of “Unity of Family” in the Qur’an:

Concept of unity of family is a universal quality. There is no community on earth that unity of family is not important for themselves. For this reason, when we look at education program of different countries, it can be easily seen that the values of the family are included in these programs. The contribution of the Qur’an to the concept of family and unity of family is expressed in the Nisa: 36 / Women: 36.

3. Equivalence of “Freedom\ Independance” in the Qur’an:

In addition to the ummah top identity and brotherhood of religion, The Qur’an aims to keep a person from all the pranks and bring about a free individual. From the first time that the verses have begun to come, it has forbidden slavery and recommended to release slaves to guarantee the physical freedom firstly. The value of freedom is practised in the Qur’an with Tevbe: 60 / Repetance: 60.

4. Equivalence of “Peace” in the Qur’an:

Firstly and foremost, Islam is a religion of peace. As a word, Islam means peace. The provision and preservation of universal peace is one of the goals of Islamic Religion. There are dozens of verses expressing this in the Qur’an. However, it is also within the imperial plan that the radical organizations are revealed in the Islamic costume. The Qur’an gives the lie to all terrorist incidents in the name of Islam with the Bakara: 208 / Cow: 208.

5. Equivalence of “Scientific” in the Qur’an:

The religion of Islam has given great importance to learning science. The Qur’an which is the first command “read”, orders understanding, learning, investigating, communicating and questioning and the underlying truth of this orders that Islam is keeping the science to the front plan. This ayat emphasizes the importance of knowledge Nahl: 43 / The Bee: 43.

6. Equivalence of “Sedulity” in the Qur'an:

Working is the most basic necessity of human life. The human earns in the measure of the work and he gains in the measure of he earns. This value has been recommended by the Qur'an with the Necm: 39 / The Stars: 39.

7. Equivalence of “Solidarity” in the Qur'an:

Unity and togetherness are indispensable for Islamic religion. Negative concepts such as disagreement, conflict, intolerance and fighting are far from Islam. The verse of the Qur'an which encourages believers to endure on good deeds, is mentioned Âl-i İmran: 103 / The Family of İmran: 103.

8. Equivalence of “Honesty” in the Qur'an:

Honesty is one of the basic qualifications that a believer in the Qur'an must have. Those who are known for their honesty among people are also reliable people. In Yunus: 89 is the verse that emphasizes the honesty of the Qur'an.

9. Equivalence of “Aesthetic” in the Qur'an:

Aesthetic evokes order, arrangement, beauty and pleasure. When viewed this aspect, it is not possible to find a non-aesthetic value or a judgement in the Qur'an, in Islam, in the laws of Allah. Araf: 31 / The Cattle: 31 is in reference to the Qur'an's aesthetic value.

10. Equivalence of “Tolerance” in the Qur'an:

Tolerance is human's mellowness that can live together unbeliever and who don't think like us. Islam has refused to put pressure on people. Hicr: 85 / The Rock: 85 clearly demonstrates this.

11. Equivalence of “Hospitality” in the Qur'an:

Entertaining a guest, charming them and offering food are good things that Islam advises and the culture of Anatolian people is also now. Both our belief and our culture invite us to be extremely humble and generous in all respects. The relevant verse of the Qur'an in this regard is as follows Yusuf: 59.

12. Equivalence of “Taking Care to be Healthy” in the Qur'an:

Islam is a religion that taking people to the center and observing the benefit of people in all rules that it put. So the things that are harmful to human health are forbidden. Human can pay attention to their own health by paying attention to clearliness and avoiding nasty things, or abandoning things that would harm human beings. There are verses in the Qur'an that indicate them Nahl: 69 / The Bee: 69.

13. Equivalence of “Respect” in the Qur'an:

There is a person in the center of Islamic religion. Islam, which recognizes indispensable rights and freedoms, has ordered respect too many times to secure them. Concepts of the right to life, the right to education, the protection of labor and the right to property are related to respect. The following verse reveals the point of view of Islam's respect value: Âl'â: 87 / The Most High: 87.

14. Equivalence of “Love” in the Qur’an:

Love is the basic component of life and human being, longing and common value of mankind. Everything created is molded with love and the universe is built on love. Qur’an’s shows the value of love with Rûm: 2 / The Romans: 2.

15. Equivalence of “Responsibility” in the Qur’an:

Every act that the person makes with his or her own will and gives the account of the result is within the scope of responsibility. Islam says that every human has a will, he has determined his own actions, he has revealed his own will for good or bad results and fort his reason he will be held responsible for his action. Qur’an declares to the believers about responsibility with İsrâ: 36 / The Israelites: 36.

16. Equivalence of “Cleanliness” in the Qur’an:

Islam gives great importance to cleanliness of material and spiritual. Islam emphasizes the issue that cleanliness of the clothes we wear, the vehicle we bind, the house we sit in and all other areas. In Mâide: 100 / The Food: 100 Allah advises to human being cleanliness.

17. Equivalence of “Patriotism” in the Qur’an:

All of the activities such as living in peace and security on the earth, being able to express religious beliefs freely and fulfilling the requirements of his belief can be carried out on an independent piece of land. Patriotism value has entered to Islamic literature with “Patriotism is from faith.” It is mentioned in Mûmteħine: 9 / The Examined One: 9.

18. Equivalence of “Helpfulness” in the Qur’an:

Islam has meticulously addressed helping each other and solidarity. Because human beings are incompetent, they needed each other constantly. Helping each other is a necessary condition for this needy situation. The Qur'an has also tended to this subject and guide people. Nahl: 90 / The Bee: 90 concerning helpfulness is in the Qur'an.

Conclusion and Recommendations

It is aimed to being gained the values by generations by means of social studies teaching. It can be argued whether Social Studies course bring effectively these values to the students or not. Because it is observed that in most of the individuals who are graduated from our education system, these values are not reflected in the behaviors of most of them. This is a serious problem of value transfer and threats for the future of our cultural existence. Tolstoy asked, "What does man live with?" and we are giving the answer "lives with its values". Human who has not values is called worthless human and it is inevitable that a society made of worthless people will be devalued. Effective value education must be done to prevent this.

We think that the greatest impact factor on the societies is "religious beliefs". Because religion has been the most basic way of guiding the daily life of mankind, its decisions, politics and even wars. Since the effects of religious beliefs on behaviors are undeniable, the teachings of religions may need to be seen in educational systems. This necessity is manifested

more in value teaching. As a matter of fact, in a Muslim society, as it is in our country, it is very natural for parents to ask for their children to acquire Islamic values and to take initiatives for it. In our formal teaching of value, it may be useful to take advantage of the influence of the Qur'an in thinking that it will contribute. Supporting the values we want to earn in educational institutions with beliefs can make a serious contribution in winning them and staying permanent.

When all the values in the Social Studies Curriculum are found to have the Qur'an's equivalence, the effects of the verses can be utilized while earning these values. As a matter of fact, examples of verses presented in the Findings section are the correspondences of the values to be earned in the Social Studies course. The values that the main source of religion, as a factor of the person's self-identification, declare to him, will shape both his belief world and his behavior. At the same time, this will provide a transfer wealth in value education and allow the output from the training process to be achieved.

While teaching values in social studies class for the reason mentioned above, it can be supported by the Qur'anic verses in the sense that it includes many social knowledge as well as shaping the world of belief in society. It is believed that this will strengthen the teaching and acquisition of value. For this reason, while the Social Studies curricula are being prepared, these verses can be included in the category of values.

Keywords: Social Studies, Values Education, Quran

Giriş

İnsanoğlu, târih sahnesine çıktığı ilk andan îtibâren birtakım öğretilerin tesiri altında kalmıştır. Bu öğretilerin bir kısmı ideolojik temeller üzerinde varlığını sürdürürken, büyük bir kısmı da dinler olarak insan toplumlarının hayatına yön vermiştir. Bununla birlikte geçmişten günümüze inançsız bir toplum olmadığı da sosyolojik ve târihsel bir vâkıdır (Güngör, 2011, s. 174). Burada bahsi geçen dinlerin semâvi dinlerden biri olması gerekmez. Zîra taoizm, konfüçyanizm ve sihizm gibi inanışlar da mü'minlerince ilâhîdirler. Ancak târih boyunca nicelik çoğunluğu temsil etmesi münâsebetiyle “din” denilince akla semâvi dinler gelir.

Hız. Âdem'in ilk insan ve ilk peygamber olarak yeryüzüne indirildiği, birtakım öğretilerle neslini irşâd ettiği bütün semâvi dinlerin ortak kabulüdür. Yine bu semâvi dinlerin va'zettiğine göre, her türlü bilginin kaynağı da semâvidir, dinseldir, Tanrısalıdır (Güngör, 2011, s. 96-120). Çünkü bilginin kendi kendine varolması olanaksızdır, mutlaka bir başlangıcının ve başlatıcısının olması gerekir. Nasıl varlığın başlangıcı olarak bilim Tanrısı işaret ediyorsa, bilginin başlangıcı da Tanrıya dayanmak zorundadır.

Bütün bilgi türlerine eş olarak değer/erdem/ahlâk gibi normatif bilgi türleri de Tanrısalıdır. Bunun ispatı için düşünce târihine kısa bir göz gezdirmek yeterlidir. Orada, büyük düşünürler tarafından tüm ahlâki değerlerin esas kaynağının ve hatta bizzat o değerlerin kendisinin Tanrı olduğu vurgulanmaktadır. Tanrı, varlığı ve sıfatları îtibâriyle tanımlandırılıp sınırlandırılmaz bir niteliğe sâhipdir. Bununla birlikte kendinden kaynaklanan, belki bir yerde kendisi olan bu değerler de sırf ilâhî oldukları için tanımlanamaz özellik taşırlar. Örneğin, adâlet değerinin Hz. Ömer'de tecessüm ettiği (vücut bulduğu) herkesçe mâlumdur. Halîfe Ömer âdil ve iyi bir insandır. Ancak O, ne iyiliğin ne de adâletin kendisi değildir. İyiliğin ve adâletin kendisi sadece Tanrıdır (Filiz, 2014, s. 24-25).

Turkish Studies

Bunun gibi hangi değer veya ahlâk normu değerlendirilecek olsa, onun nihâyetinde Tanrıdan geldiği veya Tanrıyı işâret ettiği, dolayısıyla Tanrısal olduğu görülecektir.

Değerlerin ve ahlâki davranış esaslarının tamamına yakını din kaynaklıdır. Çünkü her şeyi olduğu gibi değerleri, ahlâki kuralları, insânî görevleri ve insan hayatını düzenleyen kânunları da insanlara ilk öğretene dindir (Babanzade, 1995, s. 8). Din, değerlerin ve ahlâki hayatın yegâne kaynağı değildir elbet fakat en büyük kaynağı olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Adâlet, eşitlik, doğruluk, merhamet gibi değer prensipleri en güzel ifâdesini dinde bulmuştur. Dinin hemen her konuda ahlâki emirleri vardır ve bu emirler vâsıtasıyla inşaa etmeye çalıştığı ahlâk binâsının krokisi; insanın insana ve diğer canlılara zarar vermemesi, herkesin birbirine faydalı olması ve kâinata yarar sağlayacak işlerle iştigal etmesi (meşgul olması), doğruluk ve dürüstlükten ayrılmaması, merhameti elden bırakmaması ve adâletten sapmaması şeklinde çizilebilir. Burada kastedilen din İslâm'dır. Bugün bütün insanlar için geçerli sayabileceğimiz ahlâk kâidelerinin tamamı İslâm dininde mevcuttur. Daha da özünde İslâm, kaynağı Tanrısal olan bir ahlâki değerler sisteminden ibârettir (Güngör, 2000, s. 115). Bu ifâdelerin net bir şekilde anlaşılması için İslâmın temel kaynağı olan Kur'an'ın incelenmesi gerekir. Çünkü İslâm, bütün ahlâki öğretilerini Kur'an vâsıtasıyla insanlığa deklare eden bir dindir. Ayrıca yeni bir toplumsal yapı inşa etmek üzere insanlığa gelen son dinin dönüştürücü mesajını alma, özümseme ve aktarma sürecinin her aşaması ciddi bir eğitim faaliyeti olarak gerçekleşmiştir (Cebeci, 2017, s. 107).

Kur'anî değerler büyük bir İslâm medeniyeti tesis etmiştir. Câmiler, medreseler, kütüphâneler, rasathâneler, imârethâneler, بیمارhâneler, hamamlar ve kervansaraylar bu medeniyetin mimârî değerleridir. Celâleddin Rûmî'nin Mesnevi'si, Yunus Emre'nin Dîvanı, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi, İtrî'nin Nât-ı Mevlânâ'sı, Şeyh Hamidullah'ın Hüsnühattı ise bu medeniyetin akla gelen edebî değerleridir. Komşuya yardım, misâfire ikram, eve girerken ayakkabı çıkarma, evin içinde kedi köpek tutmama, Allah'ın selâmı ile selâmlama, büyüğe hürmet, küçüğe şefkat, hastayı ziyaret, yoksula infak, aç olanı doyurma, yetim ve öksüzü yuva sâhibi yapma, kusur araştırmama ve aybı örtme de bu medeniyetin sosyal hayata bakan değerleridir. Halısı, kilimi, çinisi, tezyinatı, tezhibi ve türlü kullanım eşyalarının üslubu, işlenişi, şekli ve bunların hepsi İslâm inancının telkin ettiği dünyaya bakış tarzının incelikleri ve zevkleridir. Bir toplumun hayatı demek olan kültüre Kur'anî değerler hâkim olursa, o kültürün medeniyet ruhunu şahlandırması kaçınılmazdır (Özakpınar, 2012, s. 34). Çünkü Kur'an'sız bir İslâm toplumunun medeniyet kurması ve hâkim bir kültür meydana getirmesi olanaksızdır.

Yönetim anlayışında Kur'an'ı merkeze alan ve O'nun kânunları ile hükmeden medeniyetlerin, târih sahnesinde yüzyıllar boyunca etkin bir rol aldıkları bilinmektedir. Bu konuda çalışan bilim adamlarının genel kanaati, târihteki İslâm toplumlarının Kur'an'ı merkeze alarak bir medeniyet inşaa ettikleri ve Kur'anî ilkelerden uzaklaştığı için bu medeniyetin yıkılma sürecine girdiği yönündedir (Özakpınar, 2012, s. 100). Bu kanaati aynen muhafaza ederek günümüz İslâm dünyasını yorumlayan Aliya İzzetbegoviç, Mehmet Âkif Ersoy, Seyyid Kutup, Ali Şeriatî, Muhammed İkbâl, Fazlurrahman gibi İslâm entelektüelleri, bütün alanlardaki geri kalmışlığı Kur'an'ın özünden uzaklaşmaya bağlamışlardır. İslâm dünyasının içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik problemlerden kurtulması için Kur'an'ı yeniden tanıması, O'nunla gerçekten barışması ve dünya sistemlerine Kur'an temelli alternatif sistemler oluşturması gereklidir. Oluşturulacak bu sistemlerin merkezinde ise insan yer almalı, gelecek kuşaklar bu doğrultuda eğitilmeli ve evrensel değerle donatılarak yeniden ideal insan giysisiyle insanlık vitrinine çıkarılmalıdır.

Değerlerin ilâhi bir temele dayanmasının veya Tanrısal olmasının yanı sıra, onları insanın üretebileceği ve ahlâkın aklî temellerinin bulunduğu meselesi de ahlâk felsefesinin tartışma alanlarından biridir. Hakikaten de aklın bedîhî olarak ahlâki değerlerin ve doğrunun ne olduğunu bilme imkânı vardır. Başka bir deyişle kişi, ahlâki/değerli olanı akli ile bulabilir. Bununla birlikte

doğru değerlendirme yapıldığı alanlarda ahlâki/değerli duyguyu yaşama ve onun gereği olan davranışı yapma da gerçekleşebilir. Bunun Allah'a veya âhirete inanma gibi zorunlu bir ön koşulu yoktur. Kur'an bu gerçeği kabul eder. İnanmayan insanlarda var olan bu ahlâk duygusunun kaynağı, temelinde menfaat olan insanın içinde yaşadığı topluma karşı duyduğu mükellefiyet duygusu ya da kendisine ve insan soyuna karşı duyduğu saygı hissidir. Bu his ve duygular eğitim yoluyla geliştirilebilir. O halde Kur'an'ın, insanlığın ahlâki hayatına getirdiği katkı nedir sorusuna şöyle cevap verilebilir: Kur'an, arzulara uyularak oluşturulan ahlâki rölâtivizmi ortadan kaldırma amacının yanında asıl amacı ve katkısı, ahlâki doğruyu davranışa dönüştürmede insanın gösterdiği kayıtsızlığı ortadan kaldırarak ahlâki doğrunun, iyinin maksimum düzeyde insan tarafından sürekli fiilleştirilmesini sağlamaktır (Güler, 2010, s. 107-108). Bununla birlikte ahlâki ve estetik yargılarda bulunduğumuzda fikir ayrılığı için geniş bir alan ortaya çıkıyor olsa da bu yargıların birçoğu açısından onların doğru ya da yanlışlığını tespit için fikir birliği vardır. Bu da, insanüstü bir otoriteden kaynaklanan soyut ve evrensel ahlâki değerlerin, insânî ve aklî düzlemde işlenerek benimsenmesi ve sonuçta yaşanılır somutluğa büründürülmesidir (Filiz, 2014, s. 28). Burada akıl ve duygunun ahlâktaki rolü tartışma konusu hâline gelmektedir. Yâni akıl ve duygu esâsında yeni bir değer üretmez, var olan değerın yaşanılabilir bir somutluğa kavuşturulmasına aracılık eder.

Ahlâk felsefesi tartışmalarında değerlere/ahlâka dayalı mukâyeseler yapılırken, Kur'ânî değerlerle evrensel hümanistik değerlerin karşılaştırılması da yapılmıştır. Bu tartışmaların ışığında Cemil Meriç (2013, s. 92)'in değerlendirmesi önemlidir. O'na göre hümanizm insan haysiyetine saygı, insana tabiat içerisinde istisnâî bir değer vermek ise, Kur'an'ın işâret ettiği İslâmiyet tek gerçek hümanizmdir. Çünkü edep, efendilik, nefse hâkimiyet, mukaddese saygı hümanizm olarak ifâde edilir ve İslâm bu anlamda hümanizmin ta kendisidir. İslâm; cismen çamur veya balçık, rûhen Tanrı olan insanı "eşref-i mahlûkat" olarak nitelendiren tek dindir. Bu inanç sistemine göre insan hayatı bu dünya ile sınırlı değildir ve asıl amaç ebedîyettir. Bununla birlikte İslâm, Kur'ânî değerler vâsıtasıyla arza da damgasını vuracak ve insana dünyada yaraşır bir düzen kuracaktır (Meriç, 2013, s. 95). Bu düzenin tesis edilmesinde Kur'ânî değerler kullanılacak ve insanlık onuru bu değerlerin omuzları üzerinde yükseltilecektir. Kur'an bunu gerçekleştirmek için sayısız emir ve yasakla doludur. Bu emir ve yasaklar üzerinden terbiye edilen insan hümanist, erdemli, ideal ve mükâfata lâyık insandır.

Bugün dünyada, terörden çevre kirliliğine kadar birçok globâl problem insan yaşamını tehdit etmektedir. Bütün bu maddî problemlerden belki de daha önemli bir mânevi problem vardır ki, o da ruh kirliliğidir. Hatta bütün küresel sorunların arkasındaki asıl sâikin bu ruh kirlenmesi olduğu söylenebilir. Çünkü günümüz insanı hâlihazırda fıtratında var olan kötülüğü tahrik etmek için için eskiyle mukâyese edilemeyecek kadar etkili araçlara sâhiptir. Günümüz insanının bilinç olarak genişlemesine ve farklılaşmasına karşılık ahlâki yapısı o denli geri kalmıştır. İşte modern çağın asıl sorunu budur. Bir toplumun değeri, onu oluşturan bireylerin ruhsal ve ahlâki büyüklüklerine ve değer yargılarının gelişmişliklerine bağlıdır. Alkol ve uyuşturucu bağımlılığı başta olmak üzere gençlerimizi tehdit eden hâzıcı ve bencil ahlâk anlayışı, cinsel sapmalar, intiharlar, şiddet olayları, satanizm gibi inanç sapkınlıkları ve aşırılıkları, kültür ve değerler yabancılaşması, kuşaklar arası çatışma gibi sorunlar karşısında toplumsal varlığımızı ve bütünlüğümüzü güvenlik altına alacak etkili beşerî bir sistem henüz geliştirilebilmiş değildir. İnsanların her gün karşı karşıya kaldığı hayatın bu dışsal sorunlar karşısında bir duruş sergileyebilmek, bunlara direnebilmek, ancak bu şartların dışında bir istinat noktası varsa mümkün olabilir. Çünkü birey, dış faktörlerin yıkıcı etkisini azaltmada kendisine yardımcı olacak ilâhi bir rehber olmadan varoluşu için ahlâkî özerkliği sağlamada gerçek bir neden bulamaz. Tanrıdan kopuk yaşayan bir kişinin, dünyanın fiziksel ve ahlâkî kısırtıcılığına karşı kendi kazanımları ile direnmesi mümkün değildir (Ayhan, Hökeleli, Yurdagül, Öcal ve Ekşi, 2004, s. 17). Bu, insanın âciz ve zaafı olan bir varlık olması ile doğrudan ilgilidir. İnsanın, kendi küçük dünyası ile küresel ahlâki problemlere karşı koyabilmesi ihtimâl dâhilinde görünmemektedir.

Bunun bir neticesi olarak modern dünya insanının büyük çoğunluğu ahlâki açıdan büyük bir buhranın içerisinde. Fakat maalesef bizim buhran olarak nitelendirdiğimiz bu ahlâki çöküntü, bâzılarına göre insanların yüzyıllar boyunca boyunduruğu altında bulunduğu ahlâk despotizminden kurtuluşun ta kendisi olarak kabul edilmektedir. Öyle ki, teknolojinin ve internetin de katkısıyla dünyanın en ücrâ noktalarında dahî ahlâkın demode kaldığını söylemek abes olmasa gerektir (Yaran, 2010, s. 14). Dolayısıyla günümüz insanın bu buhrandan kurtulması için öncelikle yeniden inandığı ve güvendiği bir değerler sistemine, bu değerlerden beslenen yüksek düzeyde gelişmiş bir vicdana ve değerleri vicdanlara nakşedecek eğitim kurumlarına ve eğitimcilerle ihtiyacı vardır.

Bugün bütün dünyada olduğu gibi İslâm dünyasında da ciddî ahlâki problemler boy göstermektedir. Başka bir deyişle İslâm dünyası, dünyanın genelinin yüzleşmek ve baş etmek zorunda kaldığı ahlâki sorunlardan ârî değildir. Bireysel ilişkiler bakımından İslâm dünyası da dâhil olmak üzere zamanımızın en önemli sorunları özünde ahlâkidir. Küresel ahlâki sorunların temelinde kültürel ahlâki sorunlar, onların temelinde de bireysel ahlâki sorunlar vardır (Yaran, 2010, s. 74). Bu hiyerarşik yapılanmaya göre düzelme veya iyileşme önce bireyde, sonra hâkim kültür öğelerinde ve daha sonra da küresel ölçekte gerçekleşmelidir. Başka bir ifade ile birey iyileşirse kültür, kültür iyileşirse dünya iyileşir. Bireyin iyileşmesi ise, doğru bir değer öğretimi ile gerçekleştirilebilir.

Değerler kişinin davranışlarına yansıdığı gibi diline de yansımaktadır. İnsanın konuşurken kurduğu cümleler dikkatli bir şekilde düşünce süzgecinden geçirilirse onun yaşam felsefesine, sâhip olduğu kültüre, taşıdığı inanca, politik görüşüne, karakterine, olaylar karşısındaki tutumuna, güçlü ve zayıf yönlerine, ahlakî duruşuna, taşıdığı değerlere vs... dair birçok konuda fikir sâhibi olunabilir. Dolayısıyla değer öğretimi ile dil öğretimi yakından ilgilidir ve kişinin değer yargıları, onun kullandığı dile yansımaktadır (Durmuş ve Baş, 2016, s. 329).

Öğretim programlarında kazandırılması hedeflenen değerlerin yer alması ile birlikte bu konuya meyli olan pek çok araştırmacı tarafından öğretim programlarında yer alabilecek ve öğrenenlere değerleri kazandırmada çeşitli kolaylıklar sağlayacak eserler üzerinde çalışmalar hız kazanmıştır (Akçay ve Tunagür, 2017, s. 61). Esâsında değerler konusundaki her türlü problem bu çalışmanın ilgi alanına girse de Sosyal Bilgiler Öğretim Programında öğrenciye kazandırılması hedeflenen değerlerin vahiydeki karşılıklarını ortaya koymak amacıyla Kur'an'ın incelenmesi ve elde edilen verilerin Sosyal Bilgiler eğitimi kapsamında değerlendirilmesi, bu çalışmanın temel problematigini oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Kur'an'da yer alan değerler tespit edilmiş ve bu değerler Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerler ile karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Temel olarak çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki soruya cevap aranmıştır:

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki değerler Kur'an'da nasıl yer almıştır?

Yöntem

Bu çalışma, doküman incelemesi yoluyla elde edilen verilerin içerik analizine dayanmaktadır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı kaynakları ve bu kaynaklardaki verilerin tespit edilmesinde kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187). İçerik analizi ise, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 227). Kullanılan desen ve uygulanan analiz yöntemi açısından bu çalışma, nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Çalışma sırasında “değer” olgusunu merkeze alarak Kur'an-ı Kerim, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve konu ile ilgili yazılı-basılı kaynakların incelenmesi söz konusu olduğundan, çalışma tam bir doküman incelemesini işâret etmektedir. Elde edilen verilerin analizinde ise konu belirli kavram ve temalar çerçevesinde yorumlanarak düzenlendiği için, nitel bir analiz yöntemi olan içerik analizi kullanılmıştır.

Bulgular kısmında mevcut Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Kur'an'ın değerler bakımından karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Bunu yapabilmek için öncelikle Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki değerler tespit edilmiştir. Bunlar; âdil olma, âile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik değeridir. Ardından bu değerleri Kur'an'a arz edebilmek için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılan Kur'an Yolu Meali'nden faydalanılmıştır. Kur'an'daki değerlerin tespiti için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mealinin kullanılmasında, bu kurumun resmî bir yönünün bulunması ve toplumun müşterek dînî noktası olması etkili olmuştur. Ayrıca şahıs mealleri yerine Diyanet meali kullanılarak, şahıslar üzerinden yürütülecek olan herhangi bir tartışmanın önüne geçilmek istenmiştir. Çalışmada elde edilen veriler Sosyal Bilgiler öğretimi, din öğretimi ve Türkçe öğretimi alanında uzman beş akademisyene sunulmuştur. Akademisyenlerin üzerinde uyum sağladığı konular üzerinde çalışma şekillendirilmiştir. Böylece araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır.

Bulgular

Bu kısımda Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerin âyet karşılıkları tespit edilerek verilmiştir. Makâle üretimindeki sayfa sınırlamasından mütevellit âyetlerin tamamı gösterilememiş ve açıklamalarına girilememiştir. Her değer için en fazla 5 âyet örnek gösterilerek bulgular verilmiştir.

“Âdil Olma” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Adâlet; insanlar ve toplumlar arasındaki âsâyişin sağlanması, problemlerin önlenmesi ve giderilmesi, haklının hakkının teslim edilmesi ve zulmün hayat bulamaması gibi evrensel amaçlara hizmet eden bir kavramdır. Bu kavramın sınırları sadece bu dünya ile kısıtlanmış değildir. O, ayrıca öteki dünyanın da en temel belirleyicisidir. Nitekim bütün kutsal kitaplar, cennet ödülünün ve cehennem cezâsının âdil bir yargılama sonucunda insana verileceği konusunda hemfikirler. Toplumsal huzur ve refâhın tesisinde mihenk taşı olan adâlet değeri, ülkemiz dâhil tüm dünya eğitim sistemlerinde değer olarak önemli bir yer işgâl etmektedir. Çünkü adâlet, haklıyı haksızdan ve suçluyu suçsuzdan ayıran; suçluyu cezâlandırırken suçsuzun hakkını teslim eden bir kavram ve bir değerdir. Bu değer Kur'ânî karşılığı ise aşağıda sıralandığı gibidir:

“Allah size, emânetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emrediyor” (Nisâ: 58).

“Ey îman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adâleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun” (Nisâ: 135).

“Onlar, yalanı çok dinleyen, haramı çok yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver ister onlardan yüz çevir. Onlardan yüz çevirecek olursan sana asla hiçbir zarar veremezler. Eğer hükmedecek olursan aralarında adâletle hükmet. Çünkü Allah, âdil davrananları sever” (Mâide: 42).

“De ki: “Rabbim adâleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (ona) doğrultun. Dini Allah'a has kılarak ona ibâdet edin. Sizi başlangıçta yarattığı gibi (yine ona) döneceksiniz.” (Â'raf: 29).

“Şüphesiz Allah, adâleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenâlık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor” (Nahl: 90).

Allah'ın âyetleri sosyal hayatı adâletle tanzîm etmede müthiş yönlendiricidir. Tartı konusunda hileye kaçmamaktan tutun da boşanma sırasında tarafların zarar görmelerini engellemeye kadar; ihtilaflı meselelerde adâletten sapmamaktan tutun da âdil kimselerin Allah'ın sevgisine mazhar olup cennetle müjdelenmesine kadar her türlü adâlet konusunda insanlığa son derece faydalı

değerler kazandırmaktadır. Adâletle ilgili bu değerlerin insanlara kazandırılması elzemdir ve hayâtî öneme sâhiptir.

“Âile Birliğine Önem Verme” Değerinin Kur’an’daki Karşılığı:

Âile birliği kavramı evrensel bir nitelik taşımaktadır. Dünya üzerinde hiçbir toplum yoktur ki kendileri için âile birliği önemli olmasın. Bu sebeple farklı ülkelerin eğitim programlarına göz atıldığında, âileye dâir değerlerin bu programlarda yer aldığı rahatça görülebilir. Âile kavramının ziyâdesiyle zedelendiği günümüzde, devletler bu problemle baş edebilmek için birtakım politik önlemler de almışlardır. Çocuk teşviki, boşanmama teşviki, âile psikologlarının âileler üzerinde terapi yapmak üzere istihdam edilmesi, evde yaşlı bakım teşviki gibi bir sürü politik önlem bunlardan bir kaçıdır. Bu tedbirlere ek, formal eğitim sistemlerinde değer olarak çocuklara küçük yaşta âile kavramı ve âile birliği olgusu kazandırılmak istenmektedir. İnsanların kurguladıklarının yanı sıra, ilâhî mesajın bu konuda bizlere öğütledikleri bizce önemlidir. Kur’an’ın âile ve âile birliği kavramına katkısı aşağıdaki âyetlerle sıralanmıştır.

“Hani biz İsrailoğullarından, "Allah'tan başkasına ibâdet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz" diye söz almıştık. Sonra pek azınız hâriç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz” (Bakara: 83).

“Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir” (Bakara: 215).

“Allah'a ibâdet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez” (Nisâ: 36).

“Ey iman edenler! Kendinizi ve âilenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gâyet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır” (Tahrim: 6).

“Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şâyet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim” (Ankebut: 8).

Âile birliği değerinin Kur’an’daki işleniş biçimi, genel olarak anne-babaya iyilik üzerinden seyretilmiştir. Bunun yanı sıra kardeşler ve diğer akrabalara iyiliğin işlendiği âyetler de vardır. Ayrıca bu iyiliğin bozulmasının şartları da Kur’an’da belirtilmiştir. Buna göre kişi Allah yolundan men edilmedikçe, ibâdet özgürlüğü engellenmedikçe, hakîkatten uzaklaştırılmaya çalışılmadıkça ve Kur’ânî değerlere muhâlif hareket etmeye zorlanmadıkça âile birliğini fesâda uğrattıcı tavır ve davranışlarda bulunmamalıdır. Kur’an’ın bu değerlerine göre hareket ettiği takdirde kişi, âile birliği konusunda titiz davranacaktır.

“Özgürlük / Bağımsızlık” Değerinin Kur’an’daki Karşılığı:

Kur’an, ümmet üst kimliği ve din kardeşliğinin yanısıra, insanı bütün prangalarından kurtarıp özgür bir birey hâline getirmeyi hedefler. Nâzil olmaya başladığı ilk andan itibaren önce cismî özgürlüğü garanti altına almak için köleliği yasaklamış ve köle azat etmeyi tavsiye etmiştir. Bununla birlikte çokça yerde akletmeyi kimi zaman öğütleyerek, kimi zaman emrederek, kimi zaman da sitemvârî bir şekilde insanın dimağına yerleştirmeyi amaçlamıştır. Bununla da bireyin zihnî prangalarından kurtarılması arzu edilmiştir. Kur’an hem cismî hem de zihnî özgürlüğü tesis etmek

ister. Çünkü kulluk ve kölelik sadece Allah'a mahsustur. Bu değer Kur'an'da işleniş biçimi aşağıdaki âyetlerde gösterilmiştir.

“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz (den ibâret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, âhiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir” (Bakara: 177).

“Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir” (Tevbe: 60).

Yukarıdaki âyetlerde maddî bir karşılıkla köle olan birinin özgürlüğüne kavuşturulması durumu söz konusudur. Allah, zekât farzını işletirken kölenin özgürlüğe kavuşturulmasını istemiş ve bu sebeple onların özgürlüğü için de zekâtın verilebileceğini göstermiştir. Bu cismî özgürlüğün zihnî özgürlükle de taçlandırılması elbette ki Kur'anîdir. Çünkü Allah, akletmeyi emrederek zihni özgürleştirmeyi arzu etmiştir.

“Barış” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

İslâm, her şeyden önce bir barış dinidir. Kelime anlamı olarak da İslâm zaten barış demektir. Evrensel barışın sağlanması ve korunması İslâm dininin hedeflerinden biridir. Kur'an'da bunu ifâde eden onlarca âyet mevcuttur. Her nekad son yüzyıl içerisinde İslâm dini terörle ve savaşlarla anılsa da hakiki bir mü'minin ve akl-ı selîm bir insanın bunu kabul etmesi mümkün değildir. Ayrıca Müslümanların barışı ve güvenliği tehdit edici fiillerinin faturası İslâm'a ve Kur'an âyetlerine kesilemez. Bununla birlikte radikal örgütlerin İslâm kostümüyle piyasaya sürülmesi de emperyâl bir plan dâhilindedir. İslâm adına yaşanan bütün terör olaylarını bizzat Kur'an aşağıdaki âyetleri vâsıtasıyla tekzîb eder:

“Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslâm'a) girin. Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır” (Bakara: 208).

“Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir topluma sığınmış bulunanlar yâhut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmayı içlerine sığdıramayıp (tarafsız olarak) size gelenler başka. Eğer Allah dileseydi, onları size musallat kılardı da sizinle savaşırlardı. Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayıp size barış teklif ederlerse; Allah, onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir” (Nisâ: 90).

“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et. Çünkü o hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir” (Enfâl: 61).

“Sakin zaaf göstermeyin. Üstün olduğunuz halde barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. Sizin amellerinizi asla eksiltmeyecektir” (Muhammed: 35).

“O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sâhibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sâhibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır” (Haşr: 23).

Dünya barışını tesis edebilmenin yolu, Kur'an âyetlerini hayatımıza tatbik etmekten geçer. Allah'ın kânunlarında aşırılık da yoktur, mantıksızlık da gayr-i insânîlik de. İnsanoğlu ilâhi nizâmı işletebilse, yeryüzünün cennet olması işten bile değildir. Yukarıdaki âyetler sarîh bir şekilde insanlık vitrininde dururken terörün ve kaosu yeryüzünde hüküm sürmesi, insanların ilâhi değerleri hiçe sayıp aşırılıklara yönelmesi sebebiyledir. Bu aşırılıkların son bulması Kur'ânî değerlerin nesillere kazandırılması ile mümkün olabilir.

“Bilimsellik” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

İslâm dini, ilim öğrenmeye ziyâdesiyle büyük bir önem atfetmiştir. İlk emri “oku” olan bu dinin her fırsatta bilmeyi, öğrenmeyi, araştırmayı, akletmeyi ve sorgulamayı öğütlemesinin ve emretmesinin altında yatan gerçek, İslâmın ilmi ve bilimselliği ön planda tutmasıdır. Bilenlerle bilmeyenlerin bir tutulmayacağını ifâde eden Kur'an, insanların bildikleri nispetinde ötekilerden farklılaşacağını ve üstün tutulacağını göstermektedir. Aşağıdaki âyetlerde bilginin ve bilmenin önemi vurgulanmaktadır:

“Allah, melekler ve ilim sâhipleri, ondan başka ilâh olmadığına adâletle şahitlik ettiler. Ondan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sâhibidir, hüküm ve hikmet sâhibidir” (Âl-i İmrân: 18).

“Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler. O namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve âhiret gününe inananlar var ya, işte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz” (Nisâ: 162).

“Senden önce de ancak, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sâhiplerine sorun” (Nahl: 43).

“De ki: “Ona ister inanın ister inanmayın. Şüphesiz, daha önce kendilerine ilim verilenler, Kur'an kendilerine okunduğunda derhal yüzüstü secdeye kapanırlar” (İsrâ: 107).

“Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, “Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur” dediler” (Kasas: 80).

Âyetlerden de anlaşılacağı gibi bilimsellik değerinin Kur'an'daki karşılığı ilimdir. Kur'an, ilmi, ilim öğrenmeyi ve ilim sâhiplerini övmekte ve üstün tutmaktadır. İlmî olanın önceliği, ilmin cehâlete tercih edilmesi, âlimin üstünlüğü de Kur'an'ın bu husustaki ifâdeleridir. Kur'an ilimle bu kadar ilgileniyorken Kur'an'a inanan birinin ilimle ilgilenmemesi düşünülemez. İlim öğrenmek, ilim öğretmek, ilim talep etmek ve ilmi yaymaya çalışmak Kur'ânî bir değerdir.

“Çalışkanlık” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Çalışmak insan yaşamının en temel gerekliliğidir. İnsan çalıştığı ölçüde kazanır, kazandığı ölçüde de hayatını idâme ettirir. İslâm dini çalışmayı ve çalışkanlığı ehemmiyetli görmüş ve inananlarına bunu defaatle tavsiye ve emretmiştir. Çalışkanlık değerinin insanlara kazandırılması hem dünyevî hem de ilâhi bir gerekliliktir. Bu değeri Kur'an, aşağıdaki âyetleri vâsıtasıyla insanlığa öğütlemiş/emretmiştir.

“O, geceyi size bir örtü, uykuyu istirahat zamanı ve gündüzü de hareket ve çalışma vakti yapandır” (Furkân: 47).

“İnsan için ancak çalıştığı vardır” (Necm: 39).

“Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir” (Necm: 40).

“Sonra çalışmasının karşılığı kendisine tastamam verilecektir” (Necm: 41).

“Onlara şöyle denecektir: “Şüphesiz bu sizin için bir mükâfattır. Çalışma ve çabanız makbul görülmüştür” (İnsân: 22).

Çalışmak hem insânî hem Kur'ânî hem dünyevî ve hem de uhrevî bir zorunluluktur. Çalışmak, hayatın dinamikliği demektir ve insanın yaşayabilmesi için en temel ihtiyaçlardan biridir. Bununla birlikte tembellik ise kıymetsizdir ve tembeller hem Allah katında hem de toplumda sevilmez ve tasvip edilmezler. Mü'min çalışkan olmalı ve çalışmayı bir hayat prensibi hâline getirmelidir. Çalışmanın ve çalışkanlığın ehemmiyeti açıklamaya muhtaç olmayacak kadar kıymeti kendindendir. Bu sebeple çalışmak ve çalışkanlık gelecek nesillere iyi bir şekilde aşılanmalıdır. Bu aşılama yapılırken Kur'an'ın açtığı perspektiften meseleye bakmak işi kolaylaştıracaktır.

“Dayanışma” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Birlik ve berâberlik, İslâm dininin olmazsa olmazlarından. Tefrika, anlaşmazlık, uyuşmazlık, hoşgörüsüzlük, kavga gibi olumsuz kavramlar İslâm'dan uzaktır. Buna mukâbil dayanışma, birliktelik ve hoşgörü gibi pozitif kavramlarsa hem insânî hem de İslâmî bir gerekliliktir. İnananların bir vücudun âzâları gibi birlik ve bütünlük içerisinde gören İslâm, dayanışma hâlini tesis ve muhâfaza etmeyi emretmiştir. Bununla birlikte mü'minlerin şer üzerinde ittifak etmeyeceği de İslâmî kültürün bizlere öğrettiklerindendir. İnananları hayır olan işler üzerinde dayanışmaya sevkeden Kur'an âyetleri aşağıda belirtilmiştir.

“Namazı kılın, zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin” (Bakara: 43).

“Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz” (Âl-i İmrân: 103).

“Rabbimiz! Senin indirdiğine îman ettik ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi (hakîkate) şahitlik edenlerle beraber yaz” (Âl-i İmrân: 53).

“Ey îman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun” (Tevbe: 119).

“Muhammed, Allah'ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde hâlinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir” (Fetih: 29).

Günümüz İslâm dünyasının başı dertten çıkmamaktadır. Kan, gözyaşı, tecâvüzler ve her türlü tahribat İslâm coğrafyasına maalesef hâkimdir. Bunun en büyük sebebi, ümmet arasındaki ihtilaflardır. Allah'ın ipinden, yâni Kur'an'dan ayrılan ve türlü türlü yorumlarla İslâmî kâideleri iğdiş eden şahıslar ve yapılanmaları, ümmetin bölünmesinde ve bertaraf olmasında hiçbir beis görmemektedirler. Kur'an'ın onca âyetle emir ve tavsiye ettiği birliktelik, bütünlük ve dayanışma ruhu zaafa uğratıldığı için, ümmet coğrafyasının gözyaşı dinmemektedir. Bu dayanışma ruhunun yeniden filizlenmesi ve ümmetin hak üzerinde ittifak edebilmesi, Kur'ânî usulle dayanışma ruhunun bireyde tesis edilmesine bağlıdır.

“Dürüstlük” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Dürüstlük, Kur'an'a inanan bir mü'minin taşıması gereken temel vasıflardan biridir. İnsanlar arasında dürüstlüğü ile bilinen kişiler, aynı zamanda güvenilir kimselerdir. Kur'an peygamberinin daha peygamberliği kendisine tebliğ edilmeden evvel lâkâbı “el-emîn”, yâni güvenilir idi. Bu, kendisinin dürüstlüğünden, emânete sâhip çıkmasından ve yalana tevessül etmemesinden mütevellit

kendisine yakıştırılmış bir sıfattı. İnsanlara ve inananlara dürüstlüğü ile örnek olan Hz. Muhammed, karakterini Kur'an'ın şekillendirdiği bir şahsiyet olarak dürüstlükle ilgili onlarca da âyet tebliğ etmişti. Bu âyetler vasıtasıyla insanların dürüstlük değeri ile donatılması amaçlanmaktadır. Bu âyetlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

“Allah da "Her ikinizin de duası kabul edildi. Öyleyse dürüst olmakta devam edin ve sakın bilmeyenlerin yolunda gitmeyin" dedi” (Yûnus: 89).

“O, âlemler için, içinizden dürüst olmak isteyenler için, ancak bir öğüttür” (Tekvîr: 27).

“(Bunlar), "Rabbimiz, biz îman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru" diyenler, sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah'tan) bağışlanma dileyenlerdir” (Âl-i İmrân: 16).

“Ey îman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun” (Tevbe: 119).

“Ölçtüğünüzde ölçmeyi tam yapın, doğru terazi ile tartın. Bu daha hayırlı, sonuç bakımından daha güzeldir” (İsrâ: 35).

Allah, yeryüzünde doğruluğun, dürüstlüğün ve güvenliğin tesis edilmesini arzu etmektedir. Bunu tesis etmek için kimi âyetlerinde doğruları mükâfatla müjdelemekte, kimi âyetlerinde de doğruluktan sapanları cezâ ile îkaz etmektedir. Bu müjde ve uyarıları dikkate alan birinin doğrulardan olmaması imkân dâhilinde değildir.

“Estetik” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Estetik; nizam, intizam, güzellik, hoşluk, düzen gibi anlamları çağrıştırmaktadır. Bu açılardan bakıldığında Kur'an'da, İslâm'da ve Allah'ın kânunlarında estetik olmayan bir değere veya bir yargıya rastlamak mümkün değildir. Dolayısıyla İslâmın bileşenleri başlı başına bir estetik senfoni ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Kur'an'da hususen estetik değeri incelendiğinde, bunun çeşitli güzellikler üzerinden inşaa edildiğini görmek mümkündür. Aşağıdaki âyetler, Kur'an'ın estetik değerine atıfta bulunmaktadır.

“Ey Ademoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin)” (A'râf: 31).

“Allah mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler vaadetti. Allah'ın rızâsı ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır” (Tevbe: 72).

“Yeryüzüne bakmazlar mı, orada her türden nice güzel ve yararlı bitkiler bitirdik” (Şuarâ: 7).

“O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı” (Secde: 7).

“Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş yalnız O'nadır” (Tegâbün: 3).

Allah'ın, cennet tasvirleri, sözlerdeki güzellik ve yaratılmışlardaki estetik anlatımları ile insanlara estetik bir anlayış sunması, kulun ibret alarak kendi yaşantısına bu yönde çekidüzen vermesi içindir. Bu âyetlerden etkilenen bir insanın yaratılmış her şeye estetik açıdan bakmaması, estetik üretmemesi ve güzel olanı istememesi düşünülemez.

“Hoşgörü” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Hoşgörü, bizim gibi düşünmeyen, inanmayan ve davranmayan kişilerle bir arada yaşayabilme olgunluğunu göstermektedir. Bu kelimenin Arapça karşılığı müsâmahe, batı dillerindeki

karşılığı ise toleranstır. Yeryüzünde barış içerisinde yaşamının ön koşuludur hoşgörülü olmak. İnsanların düşünce hürriyetini teminat altına alan İslâm dini, insanlar arasında gerginliği, husumeti ve dahî sû-i zannı yasaklamıştır. Ayrıca İslâm, insanlar üzerinde gerek fikren gerekse fiilen baskı kurulmasını reddetmiştir. Bunu, aşağıdaki âyetler açıkça ortaya koymaktadır.

“Kitap ehlinde birçoğu, hak kendilerine belirdikten sonra dahi, içlerindeki kıskançlıktan ötürü sizi, imanınızdan sonra küfre döndürmek isterler. Siz şimdilik, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedin, hoşgörün. Şüphesiz Allah, gücü her şeye hakkıyla yetendir” (Bakara: 109).

“Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir” (Bakara: 256).

“Biz gökleri, yeri ve her ikisi arasında bulunanları ancak hakka ve hikmete uygun olarak yarattık. Kiyâmet günü mutlaka gelecektir. Sen şimdi güzel bir şekilde hoşgörü ile muamele et” (Hicr: 85).

“Onlar, yalana şâhitlik etmeyen, faydasız boş bir şeyle karşılaştıkları zaman, vakar ve hoşgörü ile geçip gidenlerdir” (Furkân: 72).

“Sen, onlara zor ve baskı kullanacak değilsin” (Ğaşiye: 22).

Daha önce, İslâmın kelime anlamının barış olduğunu ifâde etmiştik. İslâm, zuhur ettiği günden bu âna gelinceye ve dünya yaşamı sonlanıncaya kadar huzur ve barış dolu bir hayatı insanlara sunmak için indirilmiş bir dindir. Allah, âyetleri vâsıtasıyla tüm insanlara, yeryüzünde merhametin, hoşgörünün ve barışın tesis edilebileceği bir model göstermektedir. Bu modelin hayata tatbik edilmesi ile bütün sosyal problemlerin ortadan kalkacağı kanaatindeyiz.

“Misâfirperverlik” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Misâfir ağırlamak ve onu memnun etmek, imkânlar nispetinde misâfire ikramda bulunmak İslâmın öğütlediği güzel hasletlerden olduğu gibi, Anadolu insanının kültürü hâline de gelmiştir. Hem inancımız hem de kültürümüz misâfirperverlik konusunda bizleri oldukça alçak gönüllü davranmaya ve cömert olmaya davet etmektedir. İslâm tarihine bakıldığında, peygamberimizin ve ashabının misâfirperverliğinin anlatıldığı çokça örnek mevcuttur. Bununla birlikte Selçuklu ve Osmanlı kültüründeki kervansaray ve misâfirhânelerde yolcuların ücretsiz olarak üç gün süreyle konaklayıp karınlarının doyurulduğu da kayıtlara geçmiştir. “Tanrı misafiri” olarak dilimizde deyim hâline gelmiş bir anlayışın Anadolu toplumunda hâkim olması, misâfirperverliğin toplumsal kodlarımızda var olduğunu da göstermektedir. Bu konuda Kur'an'ın ilgili âyeti aşağıdaki gibidir.

“Yûsuf onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: "Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçüğü tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim.” (Yûsuf: 59).

Bu âyet, Hz. Yusuf kıssasının anlatıldığı âyetler dizgesinden bir âyettir. Kur'an'da anlatılan bu kıssaya göre Hz. Yusuf ülkenin hazine bakanı olmuştur. Yoklukla mücadele eden kardeşleri yardım talep etmek üzere saraya gelirler. Kardeşleri Hz. Yusuf'u tanımaz fakat Hz. Yusuf onları tanır. Onlara türlü ikramlarda bulunur ve giderlerken de heybelerini doldurur. Bunun akabinde yukarıdaki âyette ifâde edilen cümleyi sarfeder. Hz. Yusuf, temiz ahlâkı ve misâfirperverliği ile ün yapmış bir peygamberdi. O'nun bu kıssasından bizlere düşen hisseler vardır ve bu hisselerden biri de misafirperverliktir.

“Sağlıklı Olmaya Önem Verme” Değerinin Kur’an’daki Karşılığı:

İslâm, insanı merkeze alan ve koyduğu bütün kâidelerde insanın faydasını gözetten bir dindir. Kur’an âyetlerine bakıldığında insanın aleyhine tek bir hüküm bile görmek mümkün değildir. İnsan sağlığına zararlı olan şeylerin haram kılınması da bu yüzdendir. Gerek temizliğe dikkat ederek gerek pis şeylerden uzak durarak ve gerekse de insana zarar verecek şeylere yaklaşmayarak veya onları terk ederek, insan kendi sağlığına dikkat edebilir. İşte Kur’an’da bunları işâret eden âyetler mevcuttur. Aşağıdaki âyetler insan sağlığını dikkate alan âyetlerdir.

“Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz” (Mâide: 90).

“Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifâ vardır” (Nahl: 69).

“Zînâya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur” (İsrâ: 32).

“Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekte düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı” (Mâide: 3).

İslâm kültüründe yetişmiş nice tıp bilgini âlimimiz mevcuttur. İbn-i Sînâ, Birûni, Ez-Zehrâvi, Farâbi, Ali Bin Ebilhazm gibi tıp bilginleri, İslâm kültürünün yetiştirdiği tıpçılardan sadece bazılarıdır. Özellikle İbn-i Sînâ’nın modern tıp üzerinde büyük etkilerinin bulunması ve günümüzde dahî batı üniversitelerinde eserlerinden faydalanılması, bu alanda İslâmi yetkinliğin etkilerini göstermektedir. Kur’an âyetlerine ve kültürel birikimlerimize bakarak sağlıklı olmaya özen göstermemiz gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

“Saygı” Değerinin Kur’an’daki Karşılığı:

İslâm dininin merkezinde insan vardır. İnsana vazgeçilmez hak ve hürriyetler tanıyan İslâm, bunları güvence altına almak için de saygıyı çok kez öğütlemiş ve emretmiştir. Yaşama hakkı, eğitim hakkı, emeğin korunması, mülkiyet hakkı gibi kavramların saygı ile birebir ilgisi vardır. Başkalarının insan onuruna yakışır bir biçimde yaşama hakkına saygı, düşüncesi ve dış görünüşü önemli olmaksızın kişinin eğitim hakkına saygı, emeğe saygı, kişinin mülk edinme hakkına ve isteğine saygı gibi saygı ifâdeleri, İslâmın tesis etmek istediği toplum yapısına uygun ifâdelerdir. Bununla birlikte İslâmın saygı kavramını ele alış biçimi beş kategori altında toplanabilir. Bunlar; Allah’a ve peygamberlerine saygı, insan haklarına saygı, anne-babaya saygı, ilme ve âlime saygı ve tabiatla birlikte içindeki canlılara saygıdır. Aşağıdaki Kur’an âyetleri İslâmın saygı değerine bakış açısını ortaya koymaktadır.

“Onlar, Allah’ın riâyet edilmesini emrettiği haklara riâyet eden, Rablerine saygı besleyen ve kötü hesaptan korkanlardır” (Ra’d: 21).

“İblis dedi ki: “Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem” (Hicr: 33).

“Beni anama saygılı kıldı. Beni azgın bir zorba kılmadı” (Meryem: 32).

“Size ne oluyor da Allah için bir vakar (saygınlık, büyüklük) ummuyorsunuz?” (Nûh: 13).

“Allah’a karşı derin saygı duyarak ondan korkan öğüt alacaktır” (A’lâ: 10).

Allah’a derinden saygı duymanın mükâfatı, Adn cennetleridir. Adn cennetleri, Kur’an’da çokça zikredilmiş, güzelliklerini ve mâhiyetini ancak Allah’ın bildiği, insanın tahayyül dahi

edemeyeceği güzelliklerin bulunduğu cennettir. İşte Allah'a saygı, böylesine büyük bir ödülün habercisidir. Bununla birlikte peygambere saygı, insan haklarına saygı, anne-babaya saygı, ilme ve âlime saygı ve tabiatla birlikte içindeki canlılara saygı da Kur'an'ın üzerinde durduğu ve inananlarına öğütlediği saygı türleridir.

“Sevgi” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Sevgi, hayatın ve varlığın temel bileşeni, insanlığın tüm zamanlardaki özlemi ve ortak değeridir. Yarattılmış her şeyin mayası sevgi ile yoğrulmuş, kâinat sevgi üzerine kurulmuştur. İyilik, hoşgörü ve sevgi kardeşirler. İlâhi dinlerin nihâi amacı da bu üçlünün tesis edilmesidir. Dolayısıyla sevgi, önem derecesi yüksek bir değerdir ve insanlığa kazandırılması elzemdir. Peygamberimiz de Kur'an'dan aldığı düsturla sevgi, merhamet ve iyiliğin dünyaya hâkim olması için çalışmıştır. Aşağıdaki Kur'an âyetleri, sevgi değerine işâret etmektedir.

“İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp da ona ortak koşanlar vardır. Onları, Allah'ı severcesine severler. Mü'minlerin Allah'a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir. Zulmedenler azaba uğrayacakları zaman bütün kuvvetin Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının pek şiddetli olduğunu bir bilselerdi” (Bakara: 165).

“De ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesâda uğramasından korktuğunuz bir ticâret ve beğendiğiniz meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve onun yolunda cihattan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah fâsık topluluğu doğru yola erdirmez” (Tevbe: 24).

“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır” (Rûm: 2).

“İşte bu Allah'ın, inanıp sâlih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: “Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.” Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir” (Şûrâ: 23).

“Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yâhut kendi soy-sopları olsalar bile, Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin” (Mücâdele: 22).

Allah, kendi hukukunu ve hududunu çiğneyen, O'nu ve hükümlerini reddeden, O'ndan geleni inkâr eden kimseleri dost edinmememizi ve onlara sevgi beslemememizi emretmektedir. Onlara sevgi besleyen kimseleri de yoldan sapmış olmakla vasıflandırmaktadır. Kimi sevip kimi sevmemek gerektiği böylece Kur'an'da açıkça ifâde edilmektedir. Kendilerine karşı îkazda bulunulanlar müstesnâ, yaratılmış her şeyi sevmek bir iman ve insanlık vazîfesidir.

“Sorumluluk” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Kişinin kendi istek ve irâdesi ile yaptığı ve sonucundan dolayı hesaba çekildiği her fiil sorumluluk kapsamındadır. İslâm, her insanın bir irâdesinin olduğunu, kendi fiillerini kendisinin tâyin ettiğini, iyi veya kötü netice için kendi hür irâdesini ortaya koyduğunu ve bu sebeple eylemlerinden sorumlu tutulacağını ifâde etmektedir. Kişi, attığı adımlardan, söylediği sözlerden, girdiği işlerden ve her türlü fiilinden sorumludur. Bu sorumluluk, Allah'a karşı sorumluluk, topluma ve diğer insanlara karşı sorumluluk, âileye karşı sorumluluk, kendine karşı sorumluluk ve bitki ve hayvan gibi diğer canlılara karşı sorumluluk şeklinde kategorize edilebilir. Aşağıdaki âyetler, sorumluluk üzerine Kur'an'ın mü'minlere deklare ettiği âyetlerdir.

“Allah sizi, kasıtsız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Allah çok bağışlayandır, halîmdir (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir)” (Bakara: 225).

“Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. (Şöyle diyerek dua ediniz): "Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et” (Bakara: 286).

“Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar” (Mâide: 89).

“Rüştiine erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın, verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur” (İsrâ: 34).

“Hakkında kesin bilgi sâhibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur” (İsrâ: 36).

Başka bir âyette de “kim zerre kadar hayır işlerse onun mükâfatını görecektir; kim de zerre kadar kötülük işlerse onun cezâsını görecektir” buyrulmaktadır. Başka bir deyişle kim ne ektiye onu biçecektir. Herkesin ektiği kendine, herkesin biçtiği kendinedir. Kimse bir başkasının hayrından veya şerrinden nasiplenemeyeceği gibi, başkalarının cürümlerinden de sorumlu tutulmayacaktır. Sorumluluk şahsîdir ve insan sorumluluklarının farkında olup onları yerine getirmekle mükelleftir.

“Temizlik” Değerinin Kur’an’daki Karşılığı:

İslâm dini, maddî ve mânevî temizliğe büyük önem vermektedir. Yiyecek içeceklerden tutun giydiğimiz elbiseye, bindiğimiz taşıta, oturduğumuz eve ve diğer bütün alanlara kadar temizlik, İslâmın hassasiyetle üzerinde durduğu bir meseledir. Ruhların, duyguların, düşüncelerin ve kalbin temizliği de İslâm dinince oldukça önemlidir. Öyle ki temizlik meselesi mü’minlerce bir düstur hâline gelmiş ve “temizlik îmandandır” cümlesi ile îmanın bir rûknü ve bir şîârı sayılmıştır. Buradan mü’min bir kimsenin pislik içerisinde olamayacağı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki âyetler Allah’ın insanlara temizlikle ilgili tavsiye ve emirlerini göstermektedir.

“Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır” (Bakara: 168).

“(Ey Muhammed!) De ki: "Pis ile temiz bir olmaz. Pisin çokluğu hoşuna gitse bile." Ey akıl sâhipleri Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz” (Mâide: 100).

“Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini, "Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rûkû ve secde edenler için temizle" diye belirlemiştik” (Hac: 26).

“Hani O, Rabbine temiz bir kalple gelmişti” (Sâffât: 84).

“Temizlenmek için malını hayra veren en muttakî (Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse o ateşten uzak tutulacaktır” (Leyl: 17).

Malı Allah yolunda harcamak cihat kabul edilmiştir. Hayır ve hasenat için malın harcanması, kişinin günahlarından arınmasına vesile olur. Günahlardan arınmak da büyük bir temizliktir. İşte yukarıdaki âyetteki temizlenme, bu cihetten bir temizlenmedir. Bu da manevi bir temizliktir ve maldan Allah için harcamak suretiyle temizlenmelidir. İster maddî, ister mânevî olsun temizliğin her nev’i îmandandır. İman etmiş biri ise hem madden hem de mânen temizlenmek zorundadır.

“Vatanseverlik” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

Barınma, insanların temel ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Nasıl insanlar birey olarak içinde barınacakları bir eve ihtiyaç duyuyorlarsa, millet olarak da üzerinde barınacakları bir vatana ihtiyaç duyarlar. Evsizlik bir zellilik olduğu gibi vatansızlık da öyle büyük bir zelliliktir. Yeryüzünde huzur ve güven içerisinde yaşayabilmek, dini inançlarını özgürce ifade edebilmek ve inancının gereklerini yerine getirebilmek, nesilleri inancına ve kültürüne uygun yetiştirebilmek gibi faaliyetlerin hepsi, bağımsız bir toprak parçası üzerinde gerçekleştirilebilir. İnsan, dinini ve haysiyetli bir hayatı ancak özgür ve bağımsız bir vatan üzerinde yaşayabilir. Bu sebeptendir ki her toplum, her millet kendi bağımsız devletlerini kurmuş, onu sevmiş ve onu korumak için mücadele etmiştir. Peygamberimiz liderliğindeki ilk İslâm devleti de bu amaçlar doğrultusunda kurulmuş ve korunması için çetin mücadeleler verilmiştir. “Vatan sevgisi îmandandır” sözüyle İslâmi literatüre girmiş olan vatanseverlik değerinin Kur'ânî karşılıkları aşağıdaki âyetlerle belirtilmiştir.

“Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir” (Mümtehhine: 9).

“Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşırlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezâsı böyledir” (Bakara: 191).

Dînî hükümlerin çoğu bir vatan toprağı üzerinde hayat bulur. Ordu olup da karargâhın olmaması, cemaat olup da caminin olmaması, zekâtın olup da onun kazanılacağı çarşı ve pazarın olmaması, ilmin olup da okulların olmaması, miras hukukunun olup da miras bırakılacak toprakların olmaması düşünülebilir değildir. Dolayısıyla vatan edinmek, edinilen vatani sevmek ve onu müdafaa etmek için elinden geleni ardına koymamak Kur'ânî bir değerdir.

“Yardımseverlik” Değerinin Kur'an'daki Karşılığı:

İslâm, yardımlaşma ve dayanışma üzerinde titizlikle eğilmiştir. İnsanoğlu aciz bir varlık olduğu için sürekli birilerine ihtiyaç duymuş, muhtaç olmuştur. En zengini bile bir eşe, yanında veya işinde çalıştıracağı işçilere, kendisine ilim öğretecek öğretmene, hastalandığında tedavi olacağı bir doktora vs. muhtaçtır. Yardımlaşma, bu muhtaçlık durumunun zaruri neticesidir. Ancak yardım ederken ve yardım alırken bunu severek yapmak gerekir. Buna yardımseverlik denir ki, kıymetli bir değer, üst düzey bir erdemdir. Kur'an bu konuya da eğilmiş ve insanlara yol göstermiştir. Aşağıdaki âyetler yardımseverlikle ilgili Kur'an'ın ilettikleridir.

“İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah'ın cezâsı çok şiddetlidir” (Mâide: 2).

“İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir. İman edip hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velâyetleri size ait değildir. Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavme karşı olmadıkça, yardım etmek üzerinize borçtur. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir” (Enfâl: 72).

“İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya; işte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için bir bağışlanma ve bol bir rızık vardır” (Enfâl: 74).

“Şüphesiz Allah, adâleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor” (Nahl: 90).

“Ey insanlar! Allah'a ve Peygamberine inanasınız, ona yardım edesiniz, ona saygı gösteresiniz ve sabah akşam Allah'ı tespih edesiniz diye (Peygamber'i gönderdik.)” (Fetih: 9).

Âyette peygamberin gönderiliş amaçları sıralanırken, O'na yardım etmek de ifâde edilmiştir. Mü'minlerin peygambere yardım etmesi elzemdir. Yardımlaşmak ve yardımseverlik, kulun Allah'a, ümmetin peygambere ve mü'minlerin birbirlerine karşı sergilemeleri gereken bir davranış biçimidir. Hem kültürel bir değer olarak hem de evrensel bir değer olarak yardımseverlik, tüm toplumların üzerinde durduğu ve nesillerine kazandırmak istediği güzel davranış biçimleri arasında yer alır.

Sonuç ve Öneriler

Sosyal Bilgiler öğretimi vâsıtasıyla yukarıda verilen değerler nesillere kazandırılmak istenmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin bu değerleri etkili bir şekilde öğrencilere kazandırıp kazandırmadığı tartışılabilir. Çünkü eğitim sistemimizden mezun olarak ayrılan bireylerin ekseriyetinde bu değerlerin birçoğunun davranışlarına yansımadağı gözlenmektedir. Bu ciddi bir değer aktarım problemidir ve kültürel varlığımızın geleceğini tehdit etmektedir. Tolstoy'un, “İnsan ne ile yaşar?” sorusuna biz “değerleri ile yaşar” cevâbını vermekteyiz. Değerleri olmayan insan değersiz insandır ve değersiz insanlardan müteşekkil bir toplumun da değersizleşmesi kaçınılmazdır. Bunu önlemek için etkili bir değer öğretimi yapılmalıdır.

Toplumların üzerindeki en büyük etki faktörünün “dînî inançlar” olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü din, tarihten günümüze kadar insanlığın yaşantısına, kararlarına, siyâsetine ve hatta savaşlarına yön veren en temel sâik olmuştur. Dînî inanışların davranışlar üzerindeki etkisi yadsınamaz boyutta olduğu için, dinlerin öğretilerinin de eğitim sistemlerinde görülmesi gerekebilir. Bu gereklilik değer öğretiminde daha elzem bir şekilde kendisini göstermektedir. Nitekim ülkemizde olduğu gibi Müslüman bir toplumda ebeveynlerin çocuklarına İslâmî değerleri kazandırmak istemesi ve bunun için girişimlerde bulunması son derece doğal bir davranıştır. Formâl değer öğretimimizde, katkı sağlayacağı düşüncesiyle Kur'ân'ın etki gücünden faydalanmak yararlı olabilir. Eğitim kurumlarında kazandırmak istediğimiz değerlerin inanç öğeleri ile desteklenmesi, onların kazanılmasında ve kalıcı hâle gelmesinde ciddi bir katkı sunabilir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerin tümünün Kur'ânî karşılığı bulunduğundan, bu değerleri kazandırırken âyetlerin etki gücünden yararlanılabilir. Nitekim bulgular kısmında sunulan âyet örnekleri, Sosyal Bilgiler dersinde kazandırılmak istenen değerlerin ilâhi karşılıklarıdır. Şahsın kendi kimliğini oluşturan bir faktör olarak dînî ana kaynağının kendisine deklare ettiği değerler, onun hem inanç dünyasını hem de davranışlarını şekillendirecektir. Aynı zamanda bu durum değer öğretiminde bir aktarım zenginliği sağlayacak ve eğitim sürecinden istenilen çıktılar elde edilmesine olanak tanıyacaktır.

Yukarıda bahsedilen gerekçelerle Sosyal Bilgiler dersinde değer öğretimi yapılırken, hem hayata bakan birçok sosyal bilgiyi içeriyor olması hem de toplumun inanç dünyasını şekillendirmesi münâsebetiyle Kur'an âyetlerinden destek alınabilir. Bunun değer öğretimini ve kazanımını güçlendireceği düşünülmektedir. Bu sebeple Sosyal Bilgiler öğretim programları hazırlanırken değerler kategorisinde bu âyetlere yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Akçay, A. & Tunagür, M. (2017). "Değerleri Tespit Etmek Amacıyla Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezlerinde Yer Alan Değerler Üzerine Bir İnceleme / An Investigation on the Values in Master Thesis Prepared to Determining Values", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 12/25 Summer 2017. www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12249>, p.55-82, ANKARA-TURKEY.
- Ayhan, H., Hökeleli, H., Yurdagül, M., Öcal, M. ve Ekşi, H. (2004). *Din ve Ahlâk Eğitim Öğretimine Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Babanzade, A. N. (1995). *İslâm Ahlâkının Esasları*. Ankara: Diyanet Vakfı yayınları.
- Cebeci, S. (2017). "İslâmın İlk Devrinde Kültürel Dönüşüm Aracı Olarak Eğitim / Education As A Cultural Transformation Tool In The First Period Of Islam", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 11/19 Fall 2016. www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9981>, p.325-336, ANKARA-TURKEY.
- Durmuş, E. & Baş, K. (2016). "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Konuşma Kaygılarının İncelenmesi / Analysis of Speech Anxieties of Pre-Service Social Studies Teachers", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 12/20 Summer 2017. www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12114>, p.101-116, ANKARA-TURKEY.
- Filiz, Ş. (2014). *Ahlâkın Aklî ve İnsânî Temelleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Güler, İ. (2010). *İman Ahlâk İlişkisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Güngör, E. (2000). *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (2011). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Meriç, C. (2013). *Kırk Ambar Cilt 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özarpınar, Y. (2012). *İslâm Medeniyeti ve Türk Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yaran, C. S. (2010). *Ahlâk ve Etik*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.